

JUSTINAS ŽILINSKAS

ŪLA ŠVEIKAUSKAITĖ

BĖGLIAI

JŪRŲ KELIAIS Į AMERIKĄ

ILIUSTRUOTAS ROMANAS

Kaip į Ameriką
keliausim.

Tai pasakok.

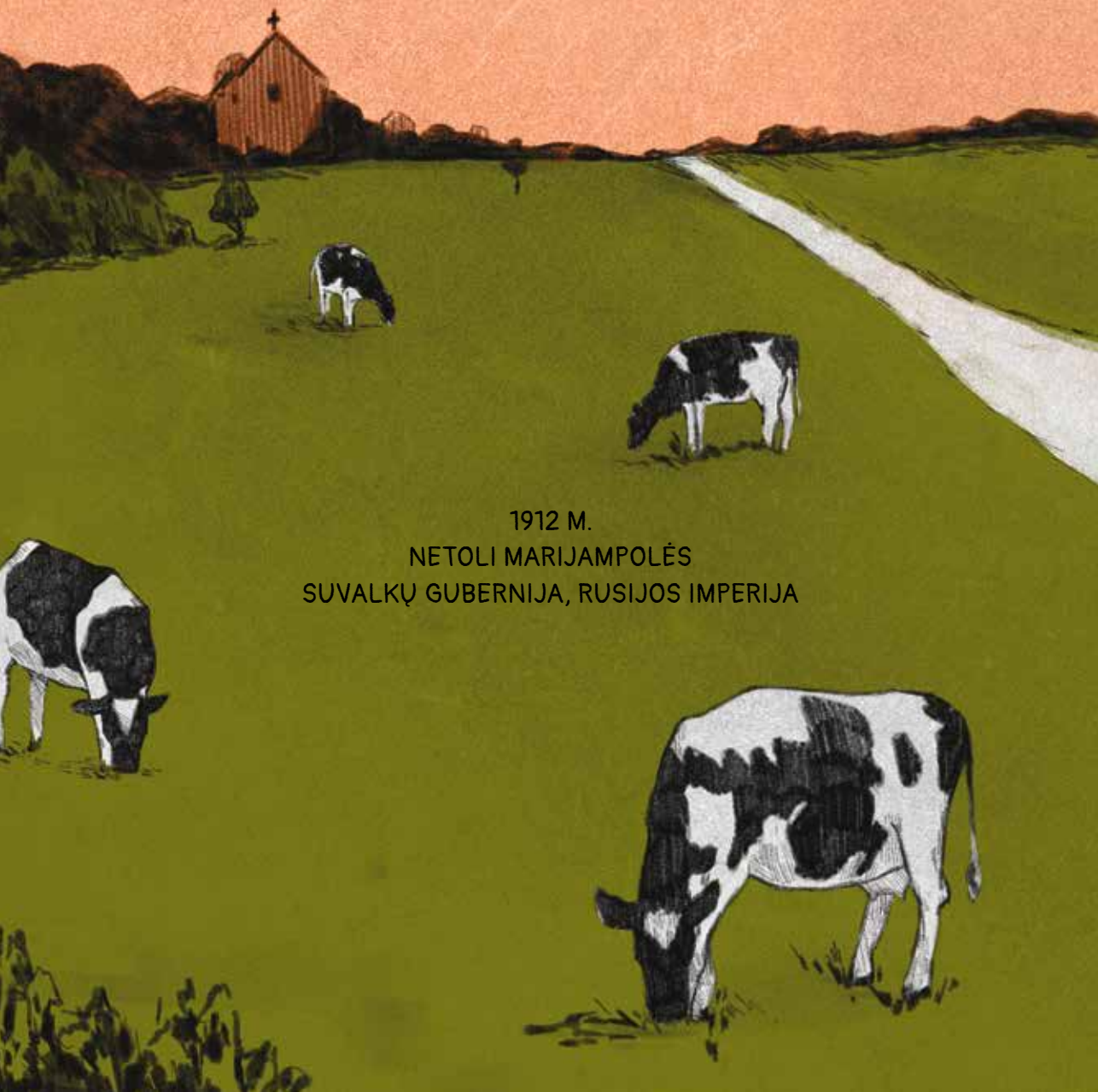
Ką?

Juliusa Berne

I DALIS SVAJONĖS LINK

1912 M.
NETOLI MARIJAMPOLĖS
SUVALKŲ GUBERNIJA, RUSIJOS IMPERIJA

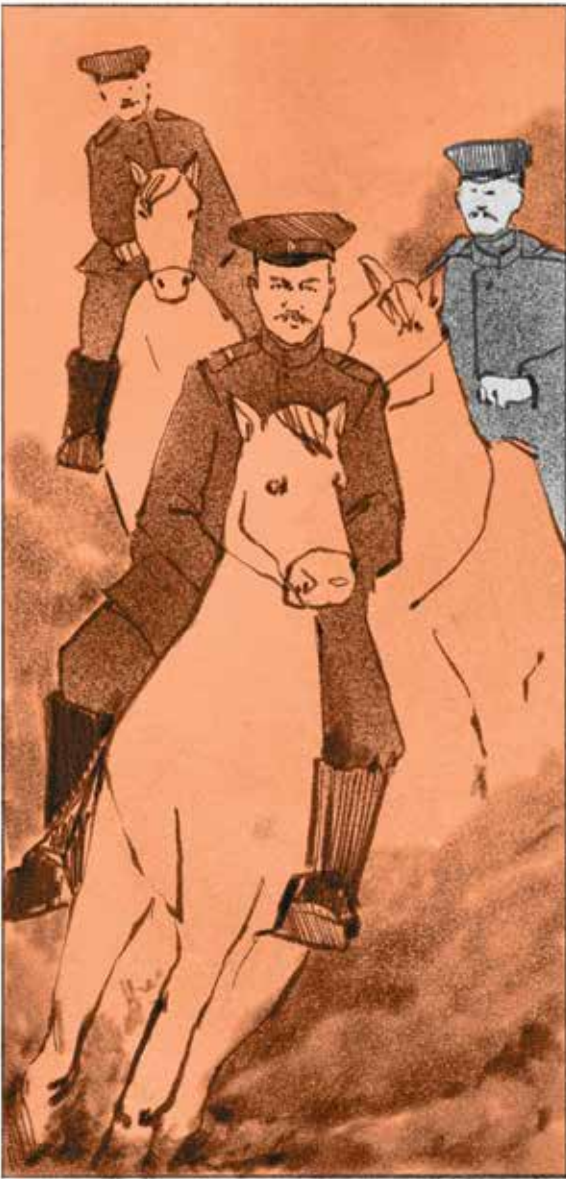

Kazokai!
Kazokai atjoja!
Bėgančius nuo
vaisko gaudo!

KAZOKAI

Kazokai buvo greiti – žirgų kanopos jau taukšėjo netoliese, ir Jokūbas suprato, kad kaimas gal net supamas. Tikrai gaudo? Regis, kaip tėvas ir sakė, reikės lįsti šienan, bet ne, gal geriau čia... Jis atitraukė vieną klojimo sienos lentą ir pralindęs atsidūrė ratinėje, kur tėvas laikė vežimus, ratus ir visokį kitokį gerą. Velnias čia koją nusilaužtų, bet jis nusilaužti nesiruošė. Mat po apverstu senu vežimaičiu buvo dar pora lentų, kurias atkėlus galima įlįsti į mažytį rūselį. Tėvas pasakojo, kad kaimynas Butkus jame laikydavo lietuviškas knygas, kai dar jas gabendavo per sieną. Jokūbas tuo metu buvo dar pyplys, bet Butkų, tik aną vasarą išėjusį pas Aukščiausiąjį, atminė. Dabar knygų slėpti nebereikėjo, bet tėvas slėptuvės, tarsi ką nujausdamas, neužpylė. Nebuvo ji puiki – akylesnis gal ir pamatytų, bet ne visada žandarai stengdavosi, o tėvas jiems būtinai bonkelę pastatys...

Įsitaęs slėptuvėje kiek galima patogiau, Jokūbas įsiklausė: jis jau girdėjo kieme balsus, tėvą, sunkokai renkantį rusiškus žodžius, brolių ir sesių

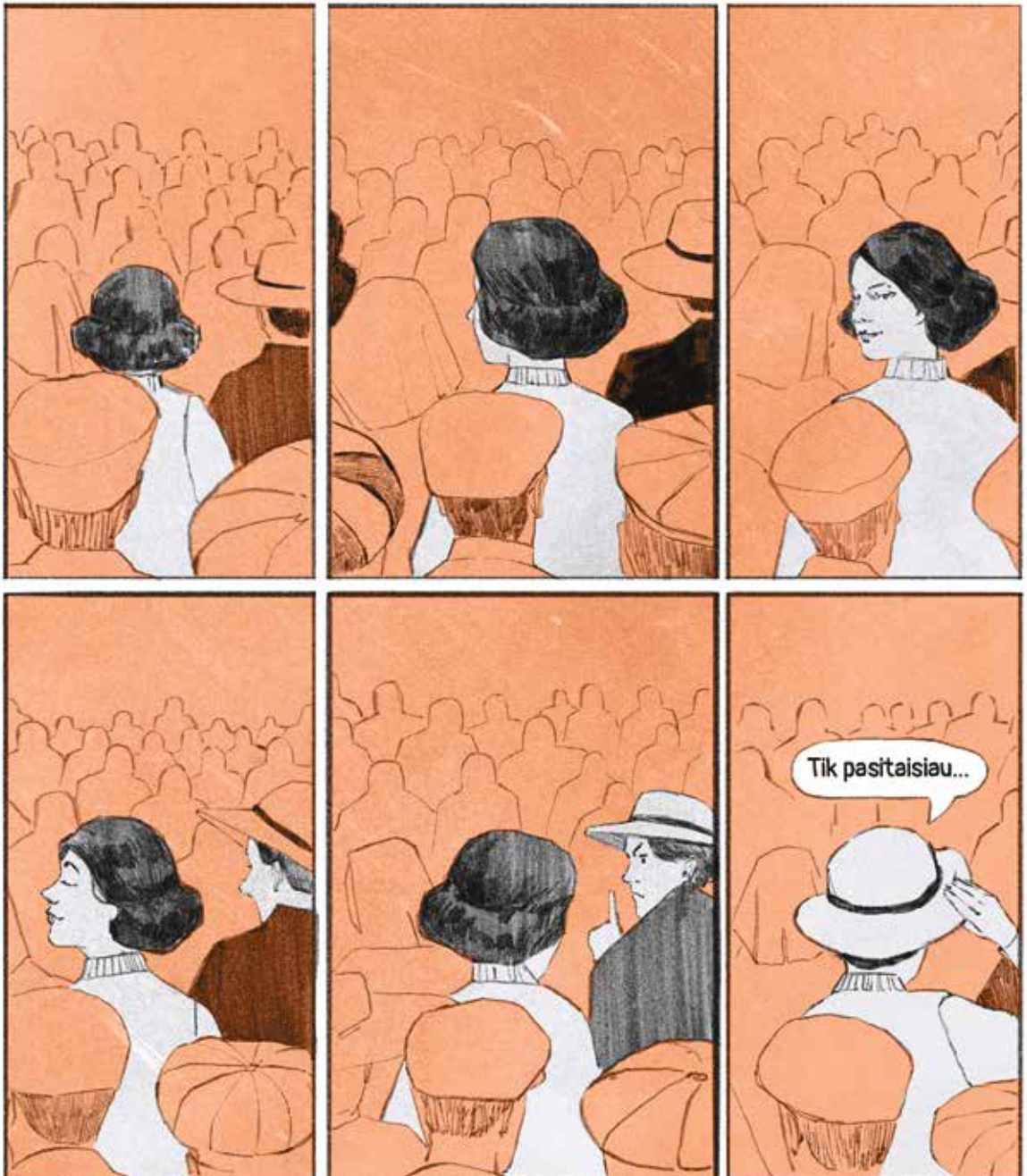
lalėjimą, motinos aimanas. Ir prasidėjo – girgždėjo kojomis varstomos durys, trankėsi jų kabliai, džeržgė ir bildėjo vartomi rakandai, garsūs balsai tai artėjo, tai tolo, čėžėjo mindomas šienas. Atsivėrė ir ratinės durys, nuaidėjo žingsniai. Jokūbas net sulaukė kvėpavimą. „Kokia čia betvarkė?!“ – užklausė kazokas, o gal uriadnikas. Tėvas nuolankiai sumurmėjo: „Vis račiaus neprisišaukiu, viršininke. Ašis lūžo, kad ją biasas, negaliu naudotis, vis susitvarkyt ruošiuosi.“

Panižo nosį, siaubingai. Jokūbas abiem delnais užspaudė, kad tik nenusičiaudėtų, iš akių net ašaros ištryško. Kazokas, kiek girdėjo, paspardė ratus, vežimą. Besislepiančiojo veidu nuslydo šviesos spindulys. Matyt, tarp lentų kažkur liko tarpas. Jokūbas užsimerkė – dabar jau ras. Dabar jau retėžiai ant kojų ir į kokį nors Mogiliovą, Rževską, už Uralo, žemės galo.

Išlįsti jis neskubėjo – puikiai žinojo, kad žandarai taip greitai neišsinešdins. Reikėjo lindėti susirietus, nepatogiai. Ir ką veikti? Galvoti apie ką nors gražaus, gero, apie... Veroniką?

Kiek jau buvo prabėgę nuo tos dienos, kai ją pamatė? Sekmadienį bažnyčios šventoriuje, einant iš mišių (ak, kodėl ne į mišias!).

Paskui, miesto bičiulių pasiklausinėjęs, kas ten tokia, sužinojo – šlėktelės Vitoldo Dombrovskio dukra, gyvena miestelio pakraštyje. Tėvas kadaise turėjo dvarelį ten, Užlajuos, bet prasilošė ar pardavė, bando tapti miesčionimi ir net tautišškai susipratusiu, mat atkasė, kad jo protėviai savo giminę kildino iš lietuvių bajorų, gal ne nuo paties Palemono, bet netolies. Susidėjo su lietuviško reikalo išmanytojais, net dukrą į lietuvišką progimnaziją kelerius metus leido... Tik va žmona – dora lenkė ir į jo litvomanybę žiūri kaip į užgaidą. Tai ir pats dar neapsisprendžia iki galo – Dombrovskis jis ar jau Dambrauskas? O kas Jokūbui parūpo?

O jam parūpo, ir net labai. Parūpo tiek, kad pasiryžo vieną pavakarę susirasti tą Dombrovskių namą, praeiti pro šalį – o gal pamatys, net nelaukęs kito sekmadienio. Ir – o laimė! Pasukęs į tą gatvę, išvydo, kad prie namo stovi bričkelė, pakinkyta dailiu arkliu, šalia jo – pats ponas Dombrovskis ir jo dukra! Čia Jokūbui kilo įžūli mintis. Užsiglaudęs už kampo, kad jo nepamatytų, jis susikišo į burną keturis pirštus ir švilptelėjo – švilptelėjo taip, kaip jį buvo išmokęs vyresnysis brolis. Tas švilpimas kažin kodėl labai nepatikdavo arkliams, jie imdavo baidytis. Jokūbas nežinojo, ar ir miesto arkliai bus tokie pat jautrūs, bet – kaip atrodė dabar – tada elgėsi tarsi kažkokiam sapne. Švilpesys suveikė – žirgas neramiai šoktelėjo, trūktelėjo vežimaitį, ir keli sukrauti daiktai nuo galo nubildėjo į gatvės dulkes. Tik prie stulpo pririštos vadžios sustabdė gyvulį nuo bėgimo tolyn gatve. Jokūbas giliai įkvėpė, pasitaisė švarką ir ramiau žingsniu, nors širdžiai plakant kaip pašėlusiai, žengė artyn.

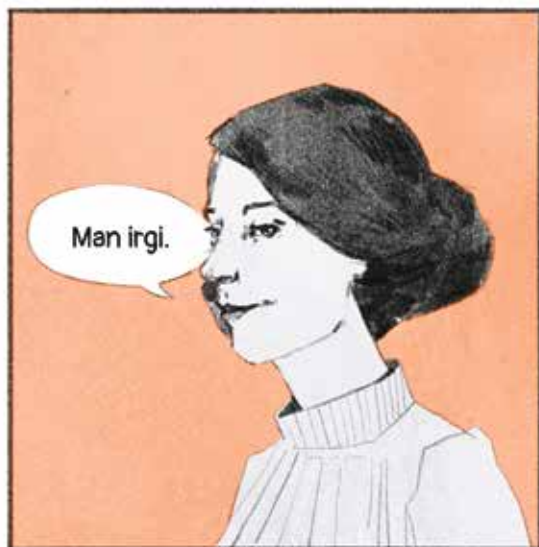
– Leiskite, padėsiu, – kreipėsi į vyriškį, pasilenkusį kelti didelės dėžės. Šis pažvelgė į jaunuolį ir maloniai leido padėti sutvarkyti bagažą. Veronika stovėjo netoliese, tad porą kartų žvilgtelėjo į netikėtą pagalbinką.

– Jūs – ponas Dombrovskis? – užkalbino kiek virptelėjusiu balsu.

– Taip, – atsiliepė šis, – o jūs?

– Jokūbas, Jokūbas Lauksargis. Aš iš...

– O, kokia įdomi pavardė, – nusistebėjo vyras. – Nuoširdžiai dėkoju už pagalbą! Šita kumelė labai jau baikšti, vieni rūpesčiai. Veronika, susipažink su jaunuoliu, – tėvas pasisuko į dukrą. Ji atsainiai ištiesė pirštinėtą ranką. Jokūbas staigiai nesumojo – ar tik spustelėti, ar kelti prie lūpų. Tad išėjo kažkas nei šiokio, nei tokio, bet jis nesutriko – pažvelgė tiesiai į akis ir tarė:

Jos balsas Jokūbui pasirodė tarsi lapų šlamėjimas, papūtus lengvam vėjui – tylus, bet slepiantis tiek ūksmės paslapčių. O akys... kaip ežerai? Šuliniai? Jis akimirkai leido sau negalvoti apie nieką kita, tik dar truputį į ją pažiūrėti.

– Pakviesčiau arbatos, bet, kaip matote, mes iškeliaujame, – apgailestavo ponas Vitoldas, – tad galbūt kitą kartą? Užsukit, kai eisit pro šalį.

– Dėkoju, keliaujate turbūt į savo dvarelį, ten, Užlauose?

– O, jūs ten buvęs?

– Taip, dažnai pro ten keliauju, – teko skubiai sumeluoti.

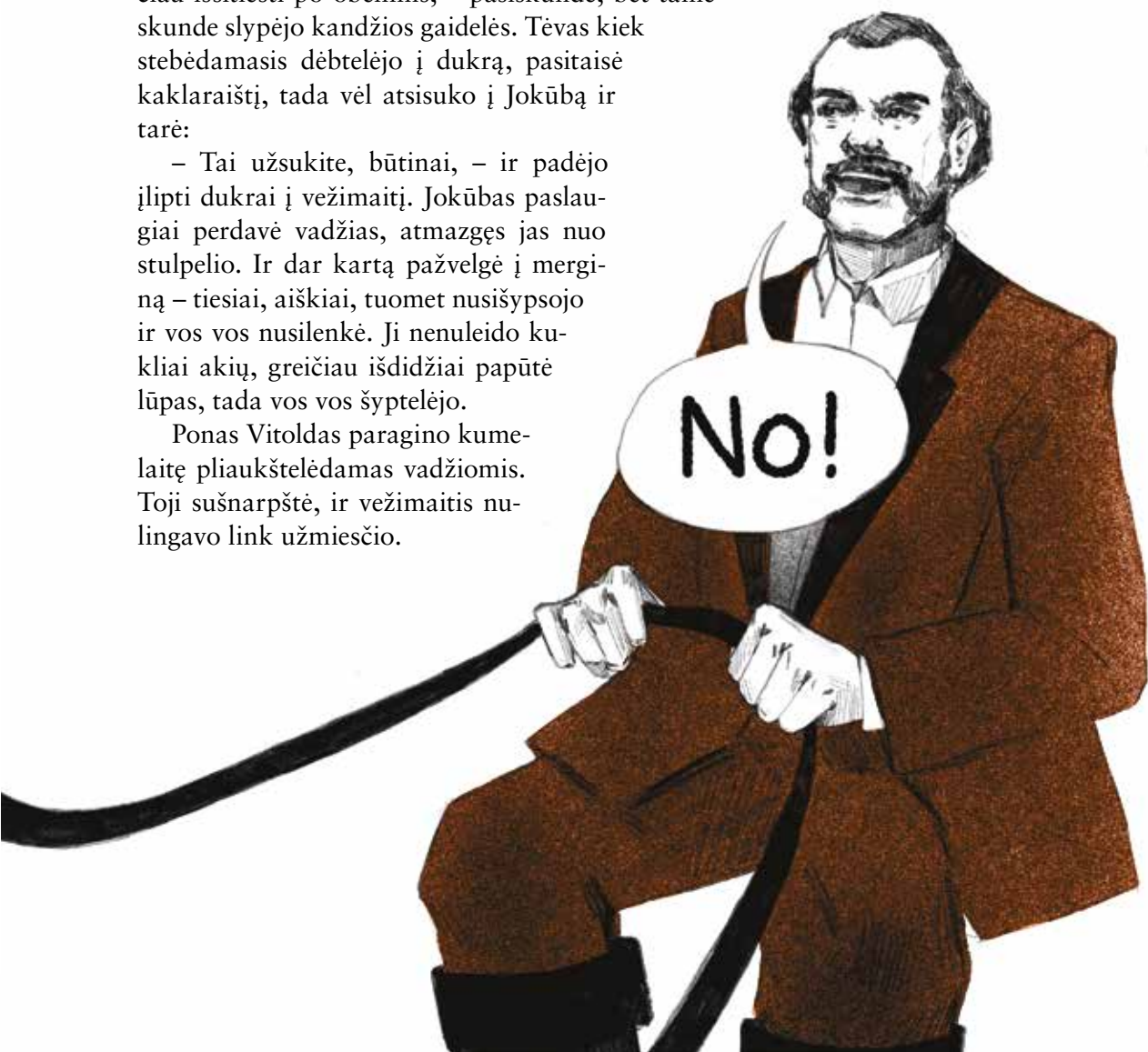
– Tai užsukite, kai keliausite. Mano dukrai reikia pailsėti nuo miesto purvo ir tvaiko, matote, kokia ji išbalus?

Merginos veidą perkreipė ironiška šypsosenėlė – ne, ji nebuvo išbalus. Gal skruostai ir nešvietė bijūno raudoniu, bet nebuvo ir balti it kokios nukeipėlės.

– Tėveli, maman mūsų laukia, – priminė ji. – Siaubingai pavargau nuo miesto purvo ir tvaiko, tenoriu greičiau išsitiesti po obelimis, – pasiskundė, bet tame skunde slypėjo kandžios gaidelės. Tėvas kiek stebėdamasis dėbtelėjo į dukrą, pasitaisė kaklaraištį, tada vėl atsisuko į Jokūbą ir tarė:

– Tai užsukite, būtinai, – ir padėjo įlipti dukrai į vežimaitį. Jokūbas paslaugiai perdavė vadžias, atmazgęs jas nuo stulpelio. Ir dar kartą pažvelgė į merginą – tiesiai, aiškiai, tuomet nusišypsojo ir vos vos nusilenkė. Ji nenuleido kukliai akių, greičiau išdidžiai papūtė lūpas, tada vos vos šyptelėjo.

Ponas Vitoldas paragino kumelaitę pliaukštelėdamas vadžiomis. Toji sušnarpštė, ir vežimaitis nulingavo link užmiesčio.

Jokūbas stovėjo, lydėjo juos žvilgsniu ir vis laukė – atsigręš ji ar ne. Vieną akimirką jis vėl norėjo švilptelėti, išsiduoti, bet tuoj pat susivaldė. Neatsigręžė – tik kažkurį momentą, o gal jam tik pasirodė, ji kilstelėjo ranką, tarsi mojuodama, o gal tik pasitaisė skrybėlaitę?

Arklis!

Greičiau!

Tačiau ką jam dabar daryti? Kur dėtis, kur slėptis, kur traukti? Pas Kazį? Pas Kazį gali jo ieškoti, ypač jeigu uriadnikas suriš galus. Martyną? Tas baisiausiai išsigąs ir nepriims. Joną? Jonu jis nepasitikėjo. Pas dėdę? Giminė, ten irgi gali atsilankyti mėlynskūriai. Kur dar galėtų nukeliauti, bent laikinai prisiglausti, kol sugalvos, ką daryti? Staiga blykstelėjo mintis – Užlajai! Ir net šyptelėjo iš savęs dėl minties įžūlumo. Ir saldumo – Veronika! Be to, ponas Dombrovskis jį kvietė, tikrai. Tik... Jis žvilgtelėjo į išpurvintus batus, į visą savo aprangą – norėtusi atrodyti geriau. Dar kiek pasvarstė – gal surizikuoti, palaukti, kol kazokai išsinešdins, ir pargrįžti namo. Netupės per dienas. Bet ne – jie turėtų būti įsiutę dėl pabėgimo, dar įkvarčiuos kokį nors špiką, o Užlajai... Jie ne taip jau ir toli, iki aušros gerą gabalą nukeliautų. Ir ten jo tikrai nieškotų. Gal ir Veroniką sutiktų.

AUDRA

Kitą dieną iki pietų neįvyko nieko įdomaus – laivas plaukė, ir tiek. Na, nebent tai, kad kažkas iš moterų ir šeimų pusės atsinešė ir iškabino denyje skalbinius, kurie dabar plaikstėsi it vimpelai. Stiuardas iš pradžių taikėsi aprėkti, bet moteriškės taip gailiai prašė, kad galiausiai nusileido. Kortuotojai ir kauliukų žaidėjai lošė, šūkavo, erzinosi, bet muštynės nekilo. Kiti – kas drybsojo, kas šnekėjo ar rūkė, kikeno ar kvatojo. Buvo ir keletas skaitančių – štai Jokūbo gulto kaimynas, tas tvarkingas žydų jaunuolis, nuolat sėdėjo nosį įkišęs į knygą, kitas keleivis visaip lankstė ir vartė dar Balinštate gautą laikraštį ir vedžiojo pirštu per eilutes, lūpoms judant. Šitam turbūt užteks visai kelionei...

Prieš akis driekėsi begalinė vandenyno platybė, laivas lėtai rėpliojo per bangas, ir tik pamačius kilvaterį bei jame verdantį vandenį buvo galima suprasti, kad judama į priekį. Kastantas su Jonu įnirio į eilinių pašnekesį – Jokūbas klausėsi vangiai. Jis vis dar gyveno vakarykščio nuotykio nuotaika, jam buvo liūdna ir pikta. Kad ir kaip jis norėjo tikėti Veronika, atrodė, kad ji sprūsta iš glėbio, net pati to nesuprasdama, o tas inžinierius vis malasi aplink...

– Miestas žmogų paškudija, tikrai! – įtikinėjo Jonas. – Tu tik pažiūrėk, kas miesti: ligos – miesti, kekšės – miesti, cicilikai – miesti, girtuokliai – miesti! Žydėliai...

– Mokykla – mieste, gamykla – mieste, gelžkelis – mieste, ponai – mieste, o kur bažnyčia, a? – nenusileido Kastantas. – Na, sakyk, kur bažnyčia? Kaime? Ne! Bažnyčia visada stovi mieste ar bent bažnytkaimyje, tai beveik mieste! Taip kaip čia išeina, a?

– Tai dėl to ir stovi, kad ten visi griešni!

– Pandėlio kunigėlis taip sakė? – sukikeno Kastantas.

– Tau vis šidyti, – nerimo Jonas. – Ale rozumo – jokio. Kų, miestietis moka gyvulį apliuobti? Daržų sodinti? Paleisk visus uriadnikus, kromelninkus ar žydėlius į laukus – ir ką ti veiks? Išdvės iš bado!

– Cha cha, – nusijuokė Kastantas, – žydelis tave nusamdys, ir tu jam su džiaugsmu viską išauginsi!.. Nagi nereikia visiems visko mokėti! Pasižiūrėk kad ir į laivo kapitoną – manai, jam rūpi, kuriuo galu šakę į mėšlą smeigti? Ir tu pats – kur mauni iš savo numylėto kaimo? Ogi į Amerikę! Ko, žemės? Ne, darbo! Kur? Kokioje nors šachtoje ar skerdykloje. O gyvensi – dievuliau mano, mieste! Šalia kekšių, cicilikų ir žydų.

– O bažnyčia tinoj bus? – sunerimo Jonas.

– Bus. Ė, kas čia dedasi? – pašoko.

Į dieną atlėkė jūreiviai, be skrupulų nutraukė skalbinių virves, nepaisydami moteriškių protestų, sumetė į šoną, kur šios dejuodamos ir bardamosis ėmė rinktis ir rūšiuoti, puolė tikrinti kiekvieną valtį, kiekvieną statinę, virvę, skridinį. Keleiviai jau buvo pripratę prie jūreivių darbų, bet šįsyk viskas vyko kitaip – daug skubiau ir daug mažiau kreipiant dėmesio į keleivius. Jūreiviai nelaukė, kol kas nors pasitrauks paprašytas, – vijo su įprastiniais *Raus!*, neretai pridėdami ir keiksmažodžių. Pasirodė ir stjuardai. Jie garsiai paskelbė: „Audra! Visiems leistis į gyvenamąsias patalpas!“ Jokūbas apsidairė – kokia audra? Dangus – be debesėlio, šviečia saulė, vėjas lengvas, bangos nedidelės...

Tokia pat sumaištis dėjosi ir aukštesnėje klasėje – laivo įgula visur lakstė, tikrino kiekvieną mazgą, trosą ir lyną, kiekvieną galintį pajudėti nepritvirtintą daiktą, tik, žinoma, nepalyginti mandagiau. Ir nepalyginti mandagiau stjuardai prašė žmonių palikti atviras erdves bei grįžti į savo kajutes. Keleiviai buvo išprašyti net iš salono, o tai, kaip Veronikai pasakė Erika, ne pirmą kartą plaukianti transokeaniniu laineriu, – blogas ženklas.

Grįžusią į kajutę ją pasitiko sunerimusios Ados ir Katerinos akys. Veronika paaiškino, kas dedasi, netgi pabandė nuraminti – laivas didelis, audrų pasitaiko. Klavdijos kajutėje nebuvo. Pastarąsias dienas Klavdija visai nedaug bendravo su saviškėmis, ir net Ada, tokia griežta Veronikai, vis labiau raukėsi dėl šeiminkės elgesio. O Veronika jau buvo išsiaiškinusi, kad Teodoras turi išsipirkęs prabangią keliavietę kajutę, bet joje plaukia vienas. Na, matyt, šiuo metu – ne vienas. Tai ar ponias grįš, ar ne, turi kur prisiglausti. Bet jai irgi buvo labai labai keista – ką tie jūrininkai išsigalvoja, toks gražus oras, o jie apie audrą šneka? Žmonės, nors ir paprašyti grįžti į kajutes, vis dar šalia jų stoviniavo, kalbėjosi, juokavo ir stebėjosi.

Bet štai pakilo stipresnis vėjo šuoras – pirmas, antras, trečias, o paskui jau vėjas ir nesiliovė, saulė tuoj pat apsilbausė, atskriejo debesys, pritemo. Bangos, dar neseniai švelniai sūpavusios laivą, užgriuvo jo nosį ir bortus su

netikėta jėga. Kajučių gyventojai tuoj pat užtrenkė duris, jau nebeklausdami, bus audra ar nebus. Bus. Yra!

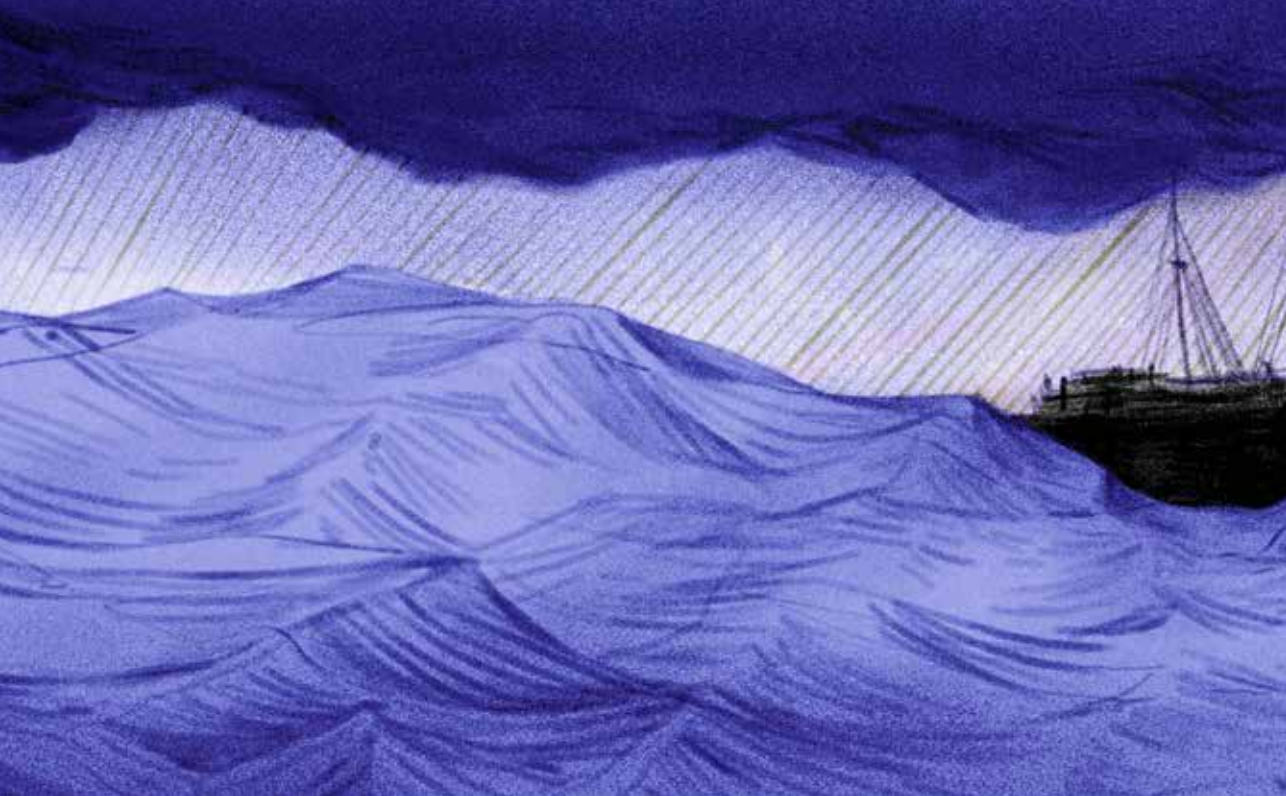
Tarpudenyje žmonės griebėsi, kas ko gali – mat kiekvienas nesužiūrėtas daiktas dabar taikėsi iššokti ir nuskrieti per kelis gultus ar čiuožti iki pat sienų. Per neilgą laiką užvirė pragaras!

Baimė užgriuvo ne tik mažus, verkiančius arba be garso išplėstomis akimis žvelgiančius tarpudienio gyventojus šeimų dalyje, bet ir suaugusiuosius – kaip čia taip, iš giedro dangaus? Netrukus atsirado ir prasiskėlusių kaktas, susimušusių kojas ar rankas, sublogavusių. Vėl pasklido gaiži vėmalų smarvė. Kažkas neapsikentęs vis dėlto norėjo išeiti į denį, bet pamatė, kad durys – užrakintos! Uždarytos buvo net tos ventiliacijos angos, per kurias įeidavo oro matyt, kad nepatektų vanduo. Beliko tik melstis, kentėti ir klausti – ar ilgai? O gal tai pabaiga – laivas jau skęsta? Gal bus kaip „Titanikui“?

Ada netruko atgulti – regis, gubernantei supimas buvo baisiausia, Katerinos akyse žibėjo baimė, Veronikai neliko nieko kito, kaip apkabinti mergaitę ir bandyti atitraukti jos dėmesį šnekant visokius niekus. Mergaitė taip pat keletą kartų paklausė, kur mama, ir čia Veronikai teko kurti naujas pasakėles, bet tuo pačiu ėmė augti ir jos pyktis – kaip Klavdija gali taip elgtis? Juk tikrai užteko laiko pareiti į savo kajutę!

Jokūbas, tvirtai įsitvėręs gulto, prilaikė tai vieną daiktą, tai kitą – gelbėjimosi liemenę, besitaikančią išlįsti iš po galvos, lagaminą, norintį nukristi, valgymo indus, rūbą – viskas toje besisupančioje skardinėje dabar judėjo tarsi atgiję. Apačioje įsitaisęs Kastantas keikėsi paskutiniais žodžiais, ir kitur girdėjosi

maldos, praeiksmi, liejamas pyktis... Laikas pavirto beprotiškomi sūpy-
nėmis...

Audra siautėjo ilgai – nors ir senas, bet vis dar galingas laivas grūmėsi di-
dvyriškai, lipdamas nuo bangos ant bangos, kildamas į dangų ir nirdamas į
prarają. Bangos ritosi deniais, besitaikydamos nuplauti kokį įgulos narį, kuris
pamirš prisirišti ar įsitverti. Konstrukcijos, daiktai, nors ir patikrinti, tvirtin-
ti, nuo tokio daužymosi ir vartymosi atsilaisvino, atsikabino, tad bangos vis
pasiglemždavo kokį nors grobį. Vandens siurbliai veikė be perstojo, vande-
nį, patekusį ten, kur nereikia, grąžindami jūrai. Stiebai braškėjo, vėjai kaukė
lynuose, visos konstrukcijos girgždėjo, dejavo. Jūrininkams tai nebuvo nei
pirma, nei paskutinė audra, kapitonas ir jo padėjėjai nė akimirką nepaliko til-
telio. Nebuvo atokvėpio ir inžinieriams, stebintiems, kad tik nesustotų veikti
mašinos ir mechanizmai, kad kiekvienas sutrikimas būtų kuo greičiau paš-
linamas – į ugniakurus semtuvai toliau svaidė anglis, galingos sraigčių mentės
nenustojo stūmusios laivo pirmyn. Žinoma, niekas su audra nelenktyniavo,
svarbiausia – kad laivas neliktų nevaldomas, kad visą laiką bangas pasitiktų
nosimi.

1912-ieji. Jis – gimnazistas, turėjęs palikti gimnaziją dėl lietuviškos veiklos. Ji – nuskurdusio šlėktos dukra, kurios geriausiu atveju laukė vedybos su caro valdininku ir ramus gyvenimas provincijoje. Netikėtas šių jaunų žmonių susitikimas pakvietė į drąsią ir pavojingą kelionę – per Europą ir Atlantą, iki pat Hadsono žiočių, kur stūkso Laisvės statula. Daugybė išbandymų – pradėdant išmone gauti bilietus ir kirsti sieną, iki kankinamų patikrų muitinėse ir negalvimų perpildytame traukinyje ar bangų blaškomame laive. O kur dar smurtingi valdininkai, piktavaliai sukčiai, visų tautų pakeleivių babilonas, intrigos ir paslapčia vykdomi nusikaltimai... Amerika – toli. Laivu kelionė trunka ilgas savaites. Neseniai įsižiebę jausmai – kaip ta už borto banguojanti jūra. Ar pavyks?

„BĖGLIAI. JŪRŲ KELIAIS Į AMERIKĄ“ –
NUOTYKINIS ILIUSTRUOTAS ROMANAS,
PAREMTAS GAUSIA ISTORINE MEDŽIAGA,
REKONSTRUOJANTIS XX A. PRADŽIOS LIETUVIŲ
KELIONES Į JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJAS.

Justinas Žilinskas (g. 1974) – rašytojas, teisininkas, dėstytojas. Rašo vaikams, paaugliams ir suaugusiesiems; jo knygos pelniusios įvairių literatūrinių apdovanojimų.

Ūla Šveikauskaitė (g. 1994) – dailininkė, dizainerė, gyvena ir dirba Vienoje. Iliustruoja knygas ir žurnalus *The Wall Street Journal*, *Foreign Policy*, *World Positive*, *Moteris*.

ISBN 978-609-8120-72-1

www.auksazuvys.lt